

جامعه‌شناسی ورزش، اوقات فراغت و جوانان

یک رویکرد فرهنگی و جامعه‌شناختی

سید مهدی آقاپور^۱

چکیده

جامعه‌شناسی اوقات فراغت (Sociology of leisure) به مفاهیم و تعاریف، اغراض و مقاصد، انواع و اشکال، نیروهای انسانی و مؤسسات و موانع و پاتولوژی آن در گروه‌های اجتماعی می‌پردازد که اوقات فراغت ورزشی را نیز در بر می‌گیرد.

ضرورت پرداختن به اوقات فراغت مردم بویژه جوانان ناشی از ویژگیهای جامعه شهری و صنعتی جدید است که برخی از دانشمندان به دلیل اهمیت آن، اصطلاح «تمدن فراغت» را بکار برده‌اند.

با توجه به ابعاد و زمینه‌های گوناگون اوقات فراغت جوانان، تماشاگری ورزش منظر اصلی این نوشتار را تشکیل می‌دهد. بدین معنا که پرداختی تئوریک و جامعه‌شناختی از اوقات فراغت جوانان، فراغت ورزشی و تفریحی، تماشاگری ورزش و جنبه‌های مثبت و منفی آن در جامعه جدید و تجزیه و تحلیل آن‌ها برای رسیدن به وضع مطلوب ساختار نوشتار را معرفی می‌نماید.

روش مطالعه، روش توأم و رویکرد متأخر نظری - تجربی ضمن بهره‌برداری از نظرات دانشمندان با استفاده از برخی گزارشات و آمار عملکردها و نتایج برخی پژوهش‌های میدانی خواهد بود.

راجع به مفهوم و تعریف و خصوصیات اوقات فراغت بحث‌های زیادی شده است. دومازدیر (J.Dumazedier) گذران اوقات فراغت را با هدف استراحت، تنوع، افزایش اطلاعات و آموزش خویشتن بدون توجه به اهداف مادی و برای مشارکت اجتماعی به صورت ارادی بعد از فراغت از الزامات حرفه‌ای و اجتماعی تعریف می‌کند.

^۱. استادیار دانشگاه تهران، aghapour@ut.ac.ir

رویکرد ورزشی در فراغت جوانان سهم عمده ای را به خود اختصاص می‌دهد و پژوهش‌های میدانی از گروه‌های سنی جوانان و نوجوانان این موضوع را به خوبی اثبات می‌کند. البته پایگاه اقتصادی و اجتماعی جوانان یکی از عوامل مؤثر بر جهت‌گیری جوانان به ورزش می‌باشد.

فراغت ورزشی از نقطه نظر جامعه‌شناسی ورزش در دو بخش عمده فعال (ورزش کردن) و منفعل (تماشاگری ورزش) قابل مطالعه می‌باشد.

تفریح فعال (Active recreation) همراه با حرکت و فعالیت در برابر تفریح منفعل یا تماشا می‌باشد. در جامعه‌شناسی فراغت، باید ضمن توجه به آزادی آنان، هدایت فراغت از طریق شیوه‌های آموزشی و فرهنگی صورت پذیرد تا زمینه‌های تفریحات سالم و فعال در برابر تفریحات منفعل تقویت شود.

ورزش مدرن بدون تماشاچی زنده نخواهد بود و تماشاگری ورزش جزء مهم ساختارهای ورزشی و از برنامه‌های اصلی فراغت مردم بویژه جوانان در تمدن فراغتی و ورزش امروز می‌باشد. این پدیده را می‌توان با رویکردی جامعه‌شناختی مورد مطالعه قرار داد و اهمیت آن در جوامع جدید، علل و انگیزه‌های پیدایش و توسعه، کارکردهای مثبت نظیر همبستگی و وفاق ملی، احساس تعلق و کسب هویت، انتقال ارزش‌ها و هنجارها، تقویت دوستی و الگوسازی و ترویج ورزش و تخلیه قوای پرخاشگری و در نقطه مقابل از اشاعه فرهنگ بیمارگونه و انسان نازل، جهت‌گیری طبقاتی و تجاری، ورزش برای ورزش، اتلاف اوقات فراغت، هیجانات پوچ و تب‌آلود ایجاد تنش‌ها و بحران‌ها در جامعه را مورد تجزیه و تحلیل قرار داد. این دو رویکرد مبتنی بر مکتب کارکردگرایان و مکتب تضادگرایان در جامعه‌شناسی می‌باشد. مکتب انتقادگرایان نیز با در نظر گرفتن دو جنبه ورزش و تماشاگری آن بر زمینه‌ها و شرایط فرهنگی و اجتماعی تاکید می‌کنند.

کلیدواژه: ورزش - اوقات فراغت - جوانان - علل و انگیزه ها

مقدمه:

شناخت و برنامه ریزی اوقات فراغت و استفاده بهینه از آن یکی از اصلی‌ترین مسائل جوامع فراغتی و فراصنعتی جدید می‌باشد. اوقاتی که اقشار اجتماعی بویژه جوانان به تناسب موقعیت‌ها خویش در جامعه، فارغ از مسئولیت‌های جبری و یکنواخت روزمره، مشتاقانه و آزاد و به اراده خویش به فعالیت‌هایی دوست‌داشتنی، آموزشی یا تفریحی دست می‌زنند.

ورزش نیز پس از توسعه سریع خویش در دهه‌های اخیر به جایگاهی رفیع و جهانیدر بین مردم بویژه جوانان ارتقاء یافت. دانشمندان و رهبران ورزشی و گزارشگران و تماشاگران ورزش به تقدیس و تکریم این مانده زمینی پرداختند. به طوریکه توسعه ورزشی و ارتقاء در جدول جهانی ورزش، شاخص عمده ای از توسعه فرهنگی و اجتماعی تمدن جدید و عامل تعیین کننده ای در رشد اقتصادی و صنعتی به شمار رفت. ورزش مداران پرشورتر، ورزش را وجدان جمعی بشر، شکل مدرن پیکارهای سیاسی و اقتصادی و یابرعکس نماد تفاهم و گفتگوی تمدن‌ها، تجلی و تعالی شخصیت انسان برتر و یا به گفته پی دوکوبرتن پیامبر دین جدید!!، فروزان‌ترین شعله مشتعل در قلب انسان‌ها می‌نامند (پی یرهانکه - ۱۹۹۲)¹.

به تحقیق تماشاگری ورزش در دنیای امروز ابعاد اصلی اوقات فراغت بوده و به عنوان یک پدیده اجتماعی تام و فراگیر در جامعه شناسی ورزشی تلقی می‌گردد. موضوع اوقات فراغت جوانان و نوجوانان و نقش ورزش و تربیت بدنی در گذران صحیح و سودمند آن توجه بسیاری از اولیای امور پژوهشگران اجتماعی را به خود جلب نموده و در داخل یا خارج کشور مطالعات متعددی درباره آن صورت گرفته است.

آمارها و وقایع ورزشی از مجامع کشوری، قاره ای و بین المللی و المپیک‌های ورزشی، و حضور دائمی و گسترده رسانه‌های گروهی بویژه مطبوعات و تلویزیون برای ثبت و گزارش این وقایع در اقصی نقاط جهان، به روشنی اهمیت و ضرورت پرداختن بدین موضوع را از زاویه فرهنگ شناسی و جامعه شناسی ورزش و اوقات فراغت ثابت می‌کند.

نزدیک به ۳/۵ میلیارد تماشاچی فقط در هنگام مراسم افتتاحیه المپیک بارسلونا در سال ۱۹۹۲ با اشتیاقی سوزان برای برپاداشتن آرمانهای ورزشی متحد شدند، در حالیکه بیش از ۱۰۰۰۰ ورزشکار و ۶۵۰۰۰ تماشاچی در داخل استادیوم مونتیکو، جاذبه جهانی این بازی‌ها را به نمایش می‌گذاشتند (فدریکو مایور - ۱۹۹۲)²

کمیته بین المللی المپیک از ۹ کشور عضو در سال ۱۸۹۸ (اولین المپیک) به ۲۰۹ کشور عضو در حال حاضر رسیده است، در حالیکه سازمان ملل متحد ۱۹۸ عضو دارد.

در مسابقات جام جهانی فوتبال ۱۹۹۸ فرانسه ۱۳۰۰۰ خبرنگار و گزارشگر ورزشی حضوری فعال داشتند که حتی در هیچیک از وقایع سیاسی و اقتصادی جهانی سابقه نداشته است، در حالیکه ۱۱ شرکت بزرگ چند ملیتی بودجه عظیم برگزاری این مسابقات را بر عهده گرفته و میزان هزینه‌ها و

¹ - Pierre Henguet

² - Federico mayor

درآمدهای آن ارقام هنگفتی داشته است. تعداد تماشاگران مسابقات با در نظر گرفتن تعداد نفرات و دفعات تماشا در میداین یا از طریق تلویزیون بالغ بر ۳۷ میلیارد نفر برآورده شده است.

بدون شک فرایند انبوه تماشاگران ورزشی مبتنی بر حالات روانشناختی این همانی و فرافکنی است که ورزشکاران مشهور را به شخصیت‌هایی دست نیافتنی و در عین حال دوست داشتنی مبدل می‌سازد. در مطالعه ای که بر روی تمام جمعیت شهر آنسی فرانسه صورت گرفت، محبوب‌ترین الگوهای شخصیتی از نظر مردم به دنیای ورزش تعلق دارند و در رده‌های بازیگران سینما، شخصیت‌های علمی و سیاسی قرار می‌گیرند. (ژان کازنو-۱۹۸۰).^۱

اعتراض قهرمانان معروف فوتبال اروپا در یک اقدام دستجمعی به آزمایشات اتمی فرانسه برای دفاع از صلح و همزیستی مسالمت آمیز و تأثیر آن بر روی افکار عمومی مردم اروپا نمونه دیگری از این موضوع می‌باشد.

برای تقویت جنبه‌های مثبت و زایل ساختن جنبه‌های منفی و آسیبی ورزش و تماشاگری ورزش مطالعه و ارزیابی نقش و عملکرد رسانه‌های گروهی در این زمینه نیز بسیار ضروری است. (آقاپور-۱۳۷۴)

* جامعه شناسی ورزش و اوقات فراغت جوانان

جامعه شناسی ورزش علمی است که از زمینه‌ها و کارکردهای ورزش و تربیت بدنی به عنوان یک پدیده اجتماعی و پیامدهای آن در ارتباط با سایر پدیده‌های اجتماعی بحث می‌کند. این پدیده دارای خصوصیتی چون همبستگی، گستردگی، پیچیدگی و بارارزشی در زندگی جمعی انسان‌ها می‌باشد. (آقاپور-۱۳۶۸)

اهداف عمده جامعه شناسی ورزش عبارت‌اند از:

- ۱- مطالعه و ارتباط متقابل ورزش با نهادهای اجتماعی اقتصاد و سیاست و تعلیم و تربیت و مذهب
 - ۲- بررسی زمینه‌های فرهنگی و اجتماعی مؤثر بر تحولات و تغییرات ورزش در جامعه
 - ۳- شناخت کارکردها و پیامدهای اجتماعی ورزش نظیر سازگاری، رقابت، برخوردها
- این موضوعات از طریق بکارگیری نظریه‌های عمده در جامعه شناسی نظیر مکتب کارکردگرایان، مکتب تضادگرایان و مکتب انتقادگرایان مورد مطالعه قرار می‌گیرد (کواکلی - ۱۹۷۶) این مکاتب به ترتیب بر جنبه‌های مثبت، جنبه‌های منفی، و نقد و ارزیابی ورزش تاکید می‌کنند.^۲

^۱ - Jean Cazeneuve

^۲ - Jay g. Coacley

جامعه‌شناسی ورزش با مطالعات اوقات فراغت در ارتباط بوده و سودمندی این زمینه را بویژه برای جوانان ثابت می‌کند. اثر تورستین و بلن^۱ تحت عنوان «طبقه تن آسا» و اثر ژوفر دومازویه^۲ تحت عنوان «به سوی یک تمدن فراغتی» اطلاعات اساسی و نظرات آموزنده‌ای در اختیار قرار می‌دهد (ریمون توماس - ۱۹۸۳)

* زمینه اجتماعی فراغت

اصولاً گرایش انبوه مردم به ورزش یا تماشای مسابقات ورزشی در استادیوم‌ها یا پای صفحه تلویزیون ناشی از افزایش اوقات فراغت دستاورد تمدن صنعتی حاضر می‌باشد. در قرن ۱۹ ساعت کار طولانی و پرحمت، متوسط دستمزدها بسیار پایین و شرایط بهداشتی محیط کار بسیار بد بود ضمن آنکه تکنولوژی و افزایش شدید تولید و در نتیجه کاهش ساعات کار و راحت بودن آن وارد «تمدن فراغت» شده‌ایم که البته وضع ملل کم توسعه و جهان سومی کاملاً فرق می‌کند.

مراد از این اصطلاح این است که نه فقط افراد از ساعات فراغت بیشتری بهره‌مند می‌شوند، بلکه فراغت از آنجا که برای ارتقاء سطح فرهنگی کل جمعیت و هر یک از اعضاء به کار گرفته نمی‌شود خود یک مساله شده است، سازمان تجاری اوقات فراغت وسعت فوق العاده‌ای یافته و بخش مهمی از فعالیت‌های اقتصادی محسوب می‌شود بویژه با توجه به مبالغ هنگفتی که در ورزش‌های مختلف حرفه‌ای و خصوصی، رقابت‌های ورزشی، ساخت فیلم‌های سینمایی، احداث سالن‌های مختلف، توریسم و جهانگردی و غیره صرف می‌شود اینک جامعه مصرفی یثا حدود زیادی به جامعه معرف فراغت تبدیل شده است (گی روشه - ۱۹۶۷)

کاهش ساعات کار و افزایش ساعات فراغت با توسعه صنعتی و اقتصادی و جایگزینی ماشینی به جای انسان رابطه‌ای مستقیم دارد گزارش رشد اقتصادی امریکا در سال ۱۹۶۷ توسط شورای عالی اقتصاد امریکا نشان می‌دهد که در مدت ۶۹ سلل از ۱۸۹۰ تا ۱۹۵۹، متوسط ساعات کار مردم از ۱۰۰ ساعت در هفته به ۶۰ ساعت کاهش یافته و این روند با سرعت ادامه دارد.

البته در نگاهی عمیق‌تر در می‌یابیم که طبقات بالا همچنان به لحاظ میزان و نحوه گذران اوقات فراغت از امتیازات تبعیض گونه‌ای برخوردارند که ناشی از ثروت و قدرت سیاسی آن‌ها در جامعه می‌باشد. در مجموع اوقات فراغت توده‌های بزرگی از کارکنان در حال افزایش است. از نظر ژان فوراسیته در حوالی سال ۱۹۸۵ انسان فقط ۳۰ ساعت در هفته کار می‌کند یعنی ۴۰ هفته در سال و ۳۵ سال در زندگی این فرد به طور متوسط ۴۰۰۰۰ ساعت کار خواهد کرد چرا که عمر توسط بشر به

^۱ - Thorstein Veblen

^۲ - Joffer Domagedier

علت پیشرفتهای بهداشتی و پزشکی به ۸۰ سال خواهد رسید با کم کردن ساعات خواب و خوراک باز هم ۳۷۰۰۰ ساعت در اختیار خواهد داشت. (کازنو- ۱۹۷۰)

* جامعه شناسی اوقات فراغت

جامعه شناسی فراغت عبارتست از تحقیق در چگونگی صرف کردن اوقات بیکاری در جوامع و قشرهای مختلف اجتماعی که خود ناشی از سیر تحول جوامع بشری از قرن‌ها تلاش سخت معیشتی به جامعه مبتنی بر آسایش و رفاه عمومی می‌باشد.

در این جامعه فراغتی بشر می‌تواند به جای هشتاد ساعت کار پر زحمت در هفته، با چهل ساعت کار آسان تر آسایش خویش را فراهم آورد و به قول ژان فوراستیه تقریباً به چهل هزار ساعت در طول یک عمر کاهش یافته و حظی شایسته از مواهب زندگی ببرد و به جای تکاپوی تولید به تمنای مصرف کوشش کند.

لفظ فراغت Leisure از ریشه لاتینی Licere به معنای مجاز بودن گرفته شده و در برابر کار قرار می‌گیرد ولی تعریف آن بدون توجه به مجموعه حیات اجتماعی، سطح منزل، شیوه زندگی و مدل‌های اجتماعی و فرهنگی ممکن نیست همچنین رابطه ای نزدیک بین اشکال کلی تولی، سازمان اقتصادی و شیوه‌های توزیع عادلانه درآمدها، مدت و کیفیت گذراندن اوقات فراغت وجود دارد.

اوقات فراغت فقط زمان آزاد شده از بار کار نیست بلکه فعالیتی است غیر اجباری (آلن بیرو- ۱۹۶۶)^۱ در فرهنگ لیتره فرانسوی، واژه فراغت، فرصت و زمانی است که پس از انجام کار و شغل روزانه باقی می‌ماند. در زبان فارسی این لغت مترادف، با تفریح و تحصیل شادی و برای رفع ملال و خستگی ناشی از کار و تجدید قوا و نیز پرداختن به امور فرهنگی و هنری و ذوقی نیز بکار می‌رود. دومازدیه گذراندن اوقات فراغت را به سه ویژگی رفع خستگی، سرگرمی و تفریح و بالاخره فعالیت‌هایی که به رشد و شکفتگی شخصی یاری می‌کند و موجب ازدیاد معلومات و یا پرورش استعدادهای دیگر فرد می‌شود مشخص می‌کند.

مشخصات اساسی فراغت در جهان کنونی عبارت‌اند از:

۱- به طبقات ممتاز و مقتنم اختصاص نداشته و به طبقات دیگر تعمیم یافته و با توسعه تکنولوژی گسترش و افزایش یافته است.

۲- با پیشرفت جوامع، گذراندن اوقات فراغت از حالت خودمانی و خانوادگی بدرد آمده و جنبه رسمی و تجاری پیدا نموده و سازمان‌های فراوانی در این زمینه ظهور کردند.

۳- کاربرد روز افزون وسایل و لوازم ماشینی چون اتومبیل، رادیو و تلویزیون که نقش بزرگی دارند

^۱ - Alain Birou

۴- مطلوبیت و اهمیت مستقل آن در حیات فردی و اجتماعی و حمایت قانون، برنامه ریزی و حرفه ای بودن آن (جمشید بهنام - شاهپور راسخ ۱۳۴۸)

گذران اوقات فراغت به صورت فعال یا منفعل با سایر ارکان اجتماع ارتباط متقابلی دارد. تجاری شدن اوقات فراغت و دخالت سازمان‌ها در زندگی خصوصی افراد قابل توجه است که عواملی چون جدایی کار از فراغت شیوه‌های جدید رفاه مادی پیدایش تکنولوژی جایگاه مستقل، عرف و عادت شدن در پیدایش آن مؤثر می‌باشند.

آموزش گذران اوقات فراغت و سودمندی و سالمسازی آن با فعال سازی آزادانه و با انگیزه و فراهم آوردن امکانات و تنوع دستیابی به برنامه‌ها نقش موثری در هدایت صحیح آن دارند و به صورت غیر آشکار از آسیب‌های احتمالی جلوگیری می‌کند (باقر ساروخانی - ۱۳۷۰)

در مطالعات جامعه شناختی اوقات فراغت باید ابعاد و زمینه‌های زیر را در نظر گرفت.

۱- پاسخگویی به نیازهای فردی مانند استراحت، رفع خستگی، تفریح، سرگرمی و تفنن، توسعه استعدادهای شخصی و اجتماعی، بازی در ضمن آفرینندگی و تعالی بدون اهداف مادی، جشن و شادی و استفاده جمعی

۲- کارکردهای فرهنگی و آموزشی و تعالی در ابتکار، خطرجویی و استقلال فرد

۳- اشکال و انواع گذران اوقات فراغت فعال یا منفعل، فردی یا گروهی یا خانوادگی و غیره

۴- توجه به تکنولوژی جدید و وسایل ارتباط جمعی و تأثیر آن‌ها بر اوقات فراغت

۵- اطلاعات و آمار اجتماعی و حرفه ای گذران اوقات فراغت با توجه به طبقات اجتماعی و درآمد آن‌ها

۶- ارتباط متقابل اوقات فراغت با دیگر کارکردهای حیات اجتماعی و شغلی افراد و هماهنگی آن‌ها

۷- پیامدهای فرهنگی و اخلاقی، ارزیابی آداب و رسوم سنتی، سلسله مراتب ارزش‌ها و اخلاقیات و تغییر آن‌ها

۸- پیامدهای تعمیم گذران اوقات فراغت و مسائل اجتماعی همراه آن

۹- چگونگی کنترل و نظارت بر گذران اوقات فراغت و مدل‌های آن و تعیین هدف شخصی و اجتماعی

۱۰- پیامدهای اقتصادی گذران فراغت، زمان غیر مولد، افزایش مصرف و نیازهای بعدی آن‌ها (آلن بیرو- ۱۹۶۶)

* اوقات فراغت و برنامه ریزی

با توجه به جایگاه پر اهمیت اوقات فراغت در ترسیم چهره انسانی و ساختار اجتماعی و فرهنگی در جوامع کنونی، علمای تعلیم و تربیت و دانشمندان علوم اجتماعی، بر ضرورت برنامه ریزی اصولی آن تاکید فراوان که مهم‌ترین دلایل آن عبارت‌اند از:

الف- اوقات فراغت زمینه ساز آموزش‌های غیر رسمی

این نوع آموزش‌ها که در مقابل آموزش‌های رسمی و با برنامه می‌باشد، غیر هدفمند و محیطی بوده و فراگیر به طور غیر ارادی از وقایع افراد یا رسانه‌های جمعی تأثیر می‌پذیرد. تأثیر و گستردگی آن بویژه در ابعاد عاطفی کمتر از آموزش‌های رسمی نمی‌باشد. به عبارت دیگر در تابستان مدرسه تعطیل می‌شود ولی تربیت تعطیل نمی‌شود.

ب- اوقات فراغت زمینه ساز آسیب پذیری نسل جوان

فراغت بیش از حد نسل جوان و عدم برنامه ریزی مطلوب برای غنی سازی آن موجب می‌شود که این ایام به اوقات بیکاری بطالت و بیهودگی و پوچ گرایی تبدیل گشته و آفت‌های فراوانی را به بار آورد.

ج- استفاده از انرژی نسل جوان

قدرت تحلیل، ذهن خلاق و انرژی سرشار جوانان با برنامه ریزی صحیح اوقات فراغت می‌تواند صرف سازندگی ابداع و اختراع گردد. بر همین اساس است که برخی اکتشافات و اختراعات عصر حاضر را معلول اوقات فراغت و تمدن معاصر را تمدن فراغت نامیده‌اند. باید توجه داشت که جوانان و نوجوانان از دخالت والدین در کنترل تفریح و اوقات فراغت آنان ناراحت می‌شوند و والدین نیز نگران خطرهایی هستند که اوقات فراغت فرزندانشان در کمین نشسته است. (شعاری نژاد- ۱۳۶۶)

آسیب شناسی یا پاتولوژی اوقات فراغت، بررسی تفریحات غیر اجتماعی، ضد اجتماعی یا ناسالمی است که در هر جامعه ای کمابیش رواج دارد و ظاهراً به نسبتی که تمدن مادی و حسی غلبه بیشتری می‌یابد و شعله چراغ معنویت را فروکش می‌کند، رونق این گونه تفریحات نیز افزایش می‌یابد.

این تفریحات ناسالم ممکن است تنها به منظور تسکین و تخدیر اعصاب برانگیخته مردم باشد مثل استعمال دخانیات و مواد مخدر و یا وسیله گریز آدمیان از واقعیت‌های تلخ زندگی و گشودن دنیای خیال و رؤیا گردد مانند استعمال مشروبات الکلی و یا اینکه به جستجوی تمتعات و لذات غیر اخلاقی چون فحشا و روابط جنسی بی بند و بار دامن زند و بالاخره اینکه موجب اعمال خلاف قانون نظیر قمار و دزدی و نظایر آن گردد. انتقال جامعه از وضع قدیم به جدید (سنت به مدرنیته) خود منشاء بسیاری از نابسامانی‌ها و کجرفتاریهای اجتماعی است و تمرکز نیروهای ملی در اصلاح و توسعه اقتصادی و

اجتماعی و بقای معتقدات مذهبی و دوام سنت‌های خانوادگی و جمعی عوامل عمده مقاوم در برابر گسترش مفاسد و آسیب‌های ناشی از تفریحات و اوقات فراغت ناسالم می‌باشد (جمشید بهنام- شاهپور راسخ ۱۳۴۸)

آسیب‌ها و عوارض سوء ناشی از عدم برنامه ریزی و هدایت درست اوقات فراغت جوانان پیامدها و آفات زیانباری دارد که عبارت‌اند از:

الف- آفات تربیتی و رفتاری: بیکاری و بطالت زمینه ساز خلافتکاری و بزهکاری می‌گردد.

ب- آفات فرهنگی و عقیدتی: بی‌برنامگی موجب سستی باورهای فرهنگی و عقیدتی می‌شود.

ج- آفات اجتماعی و سیاسی: انرژی سرکش نسل جوان دستاویز اغراض سیاسی می‌شود.

د- آفات اقتصادی: نیروهای انسانی و توانائی‌های آنان در اوقات فراغت هدر می‌رود.

«منشور تربیتی نسل جوان» مشتمل بر ۱۴ عرصه در حیات جوانان توسط دبیرخانه شورای عالی جوانان در سال ۱۳۷۴ منتشر شد. این منشور حاوی اهداف تفضیلی و خط مشی اجرایی و استراتژی نظام جمهوری اسلامی ایران برای رشد ارتقای فرهنگی نسل جوان می‌باشد. عرصه‌های مذکور عبارت‌اند از:

- ۱- ایمان و معرفت
- ۲- اخلاق و معنویت
- ۳- تعلیم و تربیت
- ۴- تدبیر و سیاست
- ۵- فرهنگ و تمدن
- ۶- خانواده و ازدواج
- ۷- روابط و مناسبات بین‌المللی
- ۸- تلاش و سازندگی
- ۹- تعاون و تعهد اجتماعی
- ۱۰- علوم و فنون
- ۱۱- خلاقیت و ابتکار
- ۱۲- هنر و ادب
- ۱۳- سیر و سیاحت
- ۱۴- ورزش و تربیت بدنی

همچنین «جوانان و تجربه زندگی در اوقات فراغت» توسط دبیرخانه مذکور در سال ۱۳۷۶ انتشار یافت که شامل ۷ برنامه اصلی و ۲۱۶ زیر برنامه و در مجموع ۱۵۱۲ برنامه می‌باشد.

علیرغم تنظیم و انتشار این منشورهای برنامه‌ای در خصوص نسل جوان و چگونگی گذران اوقات فراغت آنان، توجه به گزارش عملکردها و فعالیت‌های انجام یافته برای جوانان از نظر کمی و کیفی و محتوای برنامه‌ها و اثربخشی آنها قابل نقد و ارزیابی می‌باشد.

آسیب شناسی اوقات فراغت وجود نابسامانی‌ها را در سه نوع نهاد اجتماعی اصلی ثابت می‌کند که عبارت‌اند از:

الف- سازمان‌ها و نهادهای دولتی- که با وجود تلاش‌های ارزنده با ناهماهنگی‌ها، صدور بخشنامه‌های دولتی، سردرگمی عمومی، کمبود قوانین لازم و یا بی‌توجهی بدان، ضعف باور علمی و فرهنگی، کمبود نیروهای متخصص، فقدان سیستم کارآمد نظارت و کنترل و ارزیابی و عدم مشارکت دادن جوانان در تنظیم و اجرا و مدیریت برنامه‌ها و نظایر آنها در سازمان‌های مختلف قابل مطالعه می‌باشد.

ب- خانواده- با نقش عمده خویش می‌تواند در غنی سازی اوقات فراغت وظیفه مهمی بر عهده گیرد اما با وجود عدم آگاهی کافی و نداشتن باور تربیتی و فرهنگی نسبت به برنامه‌های فراغتی فرزندان و عدم آینده نگری برای آنان، پایین بودن اطلاعات و بی اهمیت این برنامه‌ها ارتباط ضعیف با مراکز آموزشی و فراغتی نقش خانواده‌ها رابه مراتب کاهش می‌دهد.

ج- آموزش و پرورش- وجود بیش از صد ویی است هزار مدرسه در مقاطع مختلف تحصیلی بیانگر مسئولیت خطیر این نهاد وسیع اجتماعی در حیطه اوقات فراغت دانش آموزان می‌باشد اما در این نهاد نیز به لحاظ نوع نگرش به تعلیم و تربیت، برنامه‌های تابستانی و اوقات فراغت مورد توجه جدی نمی‌باشد

در مجموع جامعه شناسی اوقات فراغت در جامعه ما مورد مطالعه جدی قرار نگرفته و جا دارد مدیران اجتماعی برای ساماندهی اوقات فراغت در یک اقدام هماهنگ و یکپارچه با بکارگیری امکانات کلیه سازمان‌ها و نهادها و تقویت فرهنگ صحیح فراغتی در جامعه وبویژه سپردن کار به دست خانواده‌ها، سازمان‌های مردم نهاد وجوانان برومند به برنامه ریزی و اجرای دقیق آن‌ها بپردازند چرا که تأثیر آن بر جمعیت جوان کشور ما هرگز قابل چشم پوشی نیست.

* جایگاه ورزش و تربیت بدنی در اوقات فراغت جوانان

بدون تردید ورزش و تربیت بدنی بخش عمده و مهمی از اوقات فراغت مردم بویژه جوانان را در عصر جدید تشکیل می‌دهد و به قول دانشمند معروف معاصر آلدوس هکسلی^۱ رواج ورزش شاخص عمده روزگار ماست. استفاده بهینه از اوقات فراغت با برنامه‌های گوناگون فرهنگی و هنری، تفریحی و سیاحتی، علمی و آموزشی و غیره با در نظر گرفتن علائق و آزادی جوانان و امکانات موجود قابل تأمین است اما برنامه‌های ورزشی در این میان از جذابیت و اقبال بیشتری در بین اقشار مختلف برخوردار است. زیرا با خصوصیات و حالات جسمی و روانی بویژه نسل جوان و نوجوان هماهنگی و سازگاری بیشتری دارد و لذا در کشورهای مختلف برنامه‌های فراغتی بیشتری را به خود اختصاص می‌دهد و از اعتبارات، امکانات و تاسیسات وسیعی برخوردار است.

* رویکرد انبوه ورزشی:

پیتر هیلز و میچل آر جیل (۱۹۹۷)^۲ یک مطالعه مقایسه ای تحت عنوان «بررسی روحیات مثبت ناشی از فراغت و ارتباط آن‌ها با شادی و شخصیت با نظر سنجی از ۲۷۵ شرکت کننده بین سنین ۱۸ تا ۸۲ سال در چهار فعالیت فراغتی، شامل رفتن به کلیسا، گردش کردن موسیقی، تماشای تلویزیون و انجام

^۱ - Hexley

^۲ - Petwr Hills & Michael argyle

تمرینات ورزشی را به انجام رساندند. آن‌ها با استفاده از ابزارها فهرست شادی آکسفورد (OHI)^۱ و پرسشنامه شخصیت آیزنک (EPQ)^۲ به این نتیجه رسیدند که ورزش و تربیت بدنی نقش بیشتری در پر کردن اوقات فراغت و بروز شادی و برون‌گرایی^۳ در بین پرسش‌شوندگان دارد. پی‌یر هانکه (۱۹۹۲) در مقاله "شعله‌ای پرفروغ اما ناپدار" می‌نویسد:

ورزش در سالهای اخیر به نحو فزاینده‌ای نهادی شده و اکثر کشورها نظام‌هایی از فعالیت‌های ورزشی را ایجاد کرده‌اند که مشترکاً توسط دولت و سازمان‌های داوطلب اداره می‌شود. این نظام که منبع عظیمی از کارکنان ایثارگر داوطلب را در اختیار دارد از نظر تعداد احتمالاً بزرگ‌ترین جنبش مشارکتی است. بین ۱۵ تا ۷۰ درصد جمعیت هر کشور به گونه‌ی نظارت شده یا نظارت نشده به طور منظم در یکی از رشته‌های ورزشی فعالیت دارد. شمار افراد شرکت‌کننده در این امر در جهان بالغ بر یک بلیون نفر برآورد می‌شود.

در فرانسه ۱۹۸۰ فدراسیون صنایع ورزشی حدود ۷۰۰۰ شرکت با شمار کل کارکنانی بیش از ۳۰۰۰۰۰ نفر داشته است و در آلمان شمار پستهای کارکنان حقوق‌بگیر در این بخش ۴۵۰۰۰ نفر برآورده شده است. صنایع ورزشی به نحوه فزاینده‌ای در حال بین‌المللی شدن هستند و بین ۲ تا ۲٫۵ درصد تجارت جهانی را به خود اختصاص می‌دهند. بازار جهانی ملزومات ورزشی از جمله تاسیسات زیربنایی و تسهیلات ورزشی بسیار بیش از ۵۰ میلیون دلار است. (پی‌یر هانکه ۱۹۹۲)

ابتدا باید دانست که سهم کشورهای کم توسعه نسبتاً پایین است و میزان توسعه اقتصادی اجتماعی با توسعه ورزشی ارتباط مستقیمی دارد همچنانکه در درون کشورهای مختلف نیز ورزش و تربیت بدنی علی‌رغم فراگیر شدن آن به طور محسوسی حالت طبقاتی خود را از نظر نوع ورزش‌ها، میزان فراغت و پرداختن به ورزش و هزینه‌ها و امکانات ورزشی نسبتاً حفظ کرده است در کشور ما افرادی که به ورزش روی می‌آورند به چهار دسته طبقه‌بندی می‌شوند:

- ۱- طبقات مرفه جامعه به ورزش‌های تنیس، سواری، شکار، اسکی و پینگ‌پونگ می‌پردازند.
- ۲- طبقات متوسط و مدیران شرکت‌های بازرگانی به ورزش‌های سبک مثل راهپیمایی و کوهنوردی علاقه دارند. و در باشگاه‌های خصوصی به ورزش می‌پردازند.
- ۳- دانشجویان و دانش‌آموزان به ورزش فوتبال و والیبال، ورزش‌های میدانی و دوچرخه سواری و ژیمناستیک و شنا روی می‌آورند و در باشگاه‌های عمومی، تیم‌های مدارس و دانشگاه‌ها ثبت نام می‌کنند.

^۱ - Oxford happiness inventory

^۲ - Eysenck personalhty Questionnigre

^۳ - happiness and extraversion

۴- طبقات پایین جامعه مثل کارگران و رانندگان و اصناف دوستدار ورزش‌های سنگین مثل بوکس، وزنه برداری و کشتی هستند و به زورخانه‌ها می‌روند.

* فراغت ورزشی فعال و منفعل

نظریه‌ها و مکاتب جامعه‌شناسی به ورزش و گذران اوقات فراغت از طریق ورزش از زوایای مختلفی نگریسته‌اند. کارکردگرایان آثار و پیامدهای مثبت را بیشتر مد نظر داشته و در مقابل تضادگرایان جنبه‌های آسیبی آن را مطرح ساخته‌اند. مکتب انتقادی نیز به تجزیه و تحلیل ابعاد مثبت و منفی و نقد و ارزیابی رویکرد انبوه ورزشی توسط مردم پرداخته است. افراط و تفریط در پرداختن به ورزش توسط مردم و رسانه‌های گروهی موجب می‌شود که ورزش در دنیای امروز به مثابه سکه‌ای با دو رویه زشت و زیبا تجلی نماید.

از دیدگاه جامعه‌شناسی، ورزش و اوقات فراغت با ورزش و تفریح دارای جنبه‌های فعال و منفعل می‌باشد.

اشکال و صور گذران اوقات فراغت از نظر آلن بیرو به دو دسته فراغت فعال از نوع ورزشی و فراغت منفعل که در آن اکثراً انسان تماشاچی گذران اوقات فراغت‌های فعال دیگران است تقسیم بندی می‌شود.

تفریح فعال^۱ تفریحی همراه با حرکت و فعالیت نظیر کوهنوردی و انواع بازی‌ها و ورزش‌ها در برابر تفریح منفعل یا پذیرا مثل تماشای تلویزیون می‌باشد.

پیدایش و بسط سریع وسایل ارتباط جمعی بویژه تلویزیون موجب شده که انسان‌ها بویژه کودکان و نوجوانان ساعت‌های متوالی در جریان شبانه روز خود را در برابر آن بگذرانند و این زمان گاه به مرزهای خطرناکی می‌رسد مثلاً در مورد کودکان ایرانی در یک تحقیق مشاهده شد که بیش از ۶ ساعت در شبانه روز صرف تماشای تلویزیون می‌شود. بنابراین ایجاد تعادل در گذران فراغت و توسعه فراغت‌های فعال و پرتحرک در مقیاس فراغت‌های منفعل امری بسیار ضروری در برنامه ریزی‌ها می‌باشد. (باقرساروخانی ۱۳۷۰)

در مجموع مطالعات علمی و شواهد و تجربیات اجتماعی ورزش ثابت می‌کند که پرداختن به ورزش سالم و سازنده در طول دور، حیات بشر مفید و مؤثر بوده و موفقیت‌های فردی و اجتماعی را در جریان شغلی و تحصیل تسهیل و تشدید می‌نماید و نیروی انسانی سالم و با نشاط را به عنوان مهم‌ترین عامل در توسعه اقتصادی و اجتماعی تقویت می‌نماید.

^۱ Active recreation -

ورزش و تربیت بدنی علاوه بر آنکه گذران اوقات فراغت را با برنامه سالم و هدفمند تأمین می‌کند، با تأثیر بر ابعاد جسمی و روانی جوانان بسیاری از آسیب‌ها و ناهنجاری‌های ناشی از محیط اجتماعی، اقتصادی، خانوادگی و طبقاتی را کاهش داده یا به کلی از میان برد. ورزش اگر به صورت مستمر و با برنامه اصولی و منظم در میان جوانان توسعه یابد به طوریکه به عنوان یک عادت مفید و یک سنت حسنه درآید با فرهنگ و قابلیت‌های خود می‌تواند بسیاری از نیازها و احتیاجات دوره جوانی را تأمین کرده از سقوط جوانان در ورطه گمراهی و رفتارهای ناشایست جلوگیری کند.

کارکردها سازنده ورزش در شکل‌گیری شخصیت جوانان در زمینه‌های زیر مطرح است:

- الف- کارکرد سالم‌سازی و نیرومندی در بین همه مردم بویژه نسل جوان و نوجوان
 - ب- کارکرد بروز تحرک لازم و مصرف نیروهای اضافی و تخلیه انرژی به طور صحیح و سازنده
 - ج- کارکرد هماهنگی و شادابی رفتاری، روانی و تعادلی عاطفی و احساسی در تعامل با دیگران
 - د- کارکرد اجتماعی و فرهنگی و سازگاری اجتماعی و تبادل فرهنگی و ارائه الگوهای مناسب
- *فراغت ورزشی جوانان در ایران:

از مطالعاتی که در گذشته انجام یافته بر می‌آید که براساس شواهد بسیار هنوز به تناسب جمعیت و اشتیاق و دلبستگی به ورزش‌ها میزان سرمایه‌گذاری در رشته‌های مختلف بسیار محدود است چنانکه آمارهای تربیت بدنی در سال ۱۳۴۵ فقط از ۵ اردوگاه، ۵۰ استادیوم، ۵۰ سالن ورزشی و ۴۳ استخر حکایت می‌کند و ظاهراً آمار تاسیسات اختصاصی نیز اهمیت چندانی ندارد. ارقام بودجه ورزش کل کشور نیز تنها به چند موسسه دولتی چون سازمان تربیت بدنی و تفریحات سالم سازمان ملی پیشاهنگی ایران و سازمان رهبری جوانان جمعاً به مبلغ ۳۲۵ میلیون ریال بوده است.

پژوهش‌های همین دوره نشانگر روی آوردن جوانان به تفریح و ورزش بوده است، چنانکه مطالعه محدود درباره تفریحات مورد علاقه حدود ۸۳۰ دختر دانش‌آموز دوره دوم مدارس متوسطه تهران بیانگر آن است که حدود ۵۳ درصد آنان تفریحات جمعی و فعال را ترجیح می‌دهند و ۴۷ درصد تفریحات فردی و غیر فعال را قبول دارند و در بخش تفریحات جمعی فعال اهمیت برنامه‌ها به ترتیب بیک نیک و معاشرت‌های جمعی ۶۴ درصد، ورزش ۴۲ درصد، پارتی ۱۲ درصد و در میان تفریحات فردی و غیر فعال، سینما ۵۴ درصد، تلویزیون ۳۶ درصد و تئاتر ۱۰ درصد اولویت داشته است. این در حالی است که معاشرت و اختلاط با همگنان از مقامی ممتاز در زمان فراغت شهرنشینان و تفریحات مورد علاقه دختران برخوردار است. (جمشید بهنام - شاپور راسخ ۱۳۴۸)

پس از انقلاب شکوهمنداسلامی، با توجه به افزایش جمعیت و رشد ورزش و جاذبه مسابقات قهرمانی در بین جوانان و نوجوانان مطالعات چندی در زمینه اوقات فراغت ورزشی و نحوه گذران آن توسط

پژوهشگران و سازمان‌های مختلف در جامعه صورت پذیرفته که عموماً از جایگاه مهم‌تر ورزش در اوقات فراغت جوانان حکایت دارد. با این وجود، نابسامانی‌ها و بی‌برنامگی‌ها و کمبود امکانات و بودجه همواره وجود داشته و بویژه توجه به ورزش جوانان و نوجوانان از طرف متولیان ورزش در سازمان‌های مختلف و نیز رسانه‌های جمعی از اهمیت فوق‌العاده کمتری در مقایسه با ورزش قهرمانی برخوردار بوده است.

در یک مطالعه که در سال ۱۳۶۵ از دانش‌آموزان ممتاز دبیرستان‌های اصفهان به عمل آمد، ۳۳ درصد آنان اوقات فراغت خود را صرف ورزش، ۱۶ درصد به کارهای هنری، ۵ درصد مطالعه کتاب‌های غیر درسی، ۳ درصد سینما و ۴۳ درصد با تماشای تلویزیون (حداقل دو ساعت در شبانه روز) اوقات فراغت خود را سپری می‌کنند. و در تحقیق مشابهی در سال ۱۳۶۹ از تعدادی از دانش‌آموزان دبیرستان‌های کشور، بیش از ۳۸ درصد آنان اوقات فراغت خود را با برنامه‌های ورزشی پر کرده‌اند. علیرغم این جایگاه رو به رشد سرانه فضاهای ورزشی برای هر دانش‌آموز در مدارس ۷۳٪ متر مربع است در حالیکه طبق اسناد رسمی، استاندارد سرانه فضاهای ورزشی برای سنین ۱۰ تا ۱۵ سال در حدود ۱/۲۵ متر مربع و برای سنین ۱۵ تا ۲۹ سال در حدود ۲ متر مربع برای هر نفر می‌باشد مشکلات جسمی دانش‌آموزان در مناطق مختلف کشور نیز ضرورت توجه به ورزش نوجوانان و جوانان را به مراتب افزایش می‌دهد. در یک تحقیق از دانش‌آموزان ناحیه یک آموزش و پرورش شیراز ۴۶ درصد از افراد مورد آزمایش دارای یک یا دو نوع ناهنجاری در قسمت پا بوده‌اند و در تحقیق دیگری استقامت قلبی، تنفسی دانش‌آموزان دختر از سنین ۱۳ تا ۱۷ سیر نزولی را نشان داده است که این امر می‌تواند آنان را با مشکلات جدی مواجه سازد.

تحقیق دیگری که با هدف تبیین الگوی گذران اوقات فراغت دانش‌آموزان پسر دوره متوسطه تهران در سال ۱۳۶۶ انجام شد، نتیجه تحقیق نشان داد که ورزش و تربیت بدنی جایگاه ممتازی را در برنامه‌های فراغتی آنان به خود اختصاص می‌دهد به طوریکه ۵۰ درصد افراد نمونه در میان روش‌های گذران این ایام ورزش و تربیت بدنی را به عنوان انتخاب اول و ۸۰ درصد از آنان به عنوان انتخاب اول و دوم ذکر نموده‌اند. عوامل مؤثر بر نحوه گذران اوقات فراغت آنان نیز عبارت از خانواده و میزان آگاهی‌های آنان، تمکن مالی افراد و طبقات اجتماعی و توزیع عادلانه ثروت، میزان امکانات و وسایل موجود، توجه به توسعه ورزش و تربیت بدنی در جامعه، عدم وجود الگوهای مناسب و عدم وجود تشکیلات و برنامه‌های مشخص ذکر شده است. (رضا قراخانو - ۱۳۶۶)

در مطالعه دیگری تحت نظارت آقاپور برای بررسی فراغت ورزشی جوانان دختر و پسر زیر ۲۸ سال شهر ری با هدف بررسی جایگاه و منزلت ورزش در بین آنان در سال ۱۳۷۸ به اجرا درآمد، این نتایج

بدست آمد که این نوع گذران اوقات فراغت مورد توجه فراوان جوانان شهرری بوده و از نظر آنان ورزش و تربیت بدنی، موجب هیجان‌ات روانی، رشد آداب اجتماعی، کاهش مشکلات اخلاقی گشته و بین سن و طبقه اجتماعی و گرایش به ورزش ارتباط مستقیم وجود دارد و عوامل محدودیت را در جامعه باعث کاهش روی آوری بانوان به ورزش می‌شود.

بی برنامه‌گی، ناهماهنگی‌ها، مشکلات و کمبودها و فقدان آموزش‌های لازم علی‌رغم تصریح قانون اساسی کشور بر توسعه و تقویت ورزش تربیت بدنی برای عموم مردم کشور موجب جلوگیری از رشد و توسعه ورزش با فرهنگ سالم و سودمند در کشور می‌شود. آمارهای موجود ظرفیت‌های ورزشی را نسبت به رشد جمعیت بسیار پایین نشان می‌دهد و استفاده چند زمانه از امکانات و فضاهای موجود عواقب زیانباری در کیفیت پرداختن به ورزش و فواید مثبت آن بوجود می‌آورد.

در مطالعه دیگری که بر وجود ۱۷ میلیون دانش آموز و عدم کفایت دو ساعت زنگ ورزش برای رشد جنبه‌های جسمی، فکری و عاطفی و مهارتی آنان تاکید دارد و داشتن فوق برنامه را در ایام فراغت برای ورزش ضروری می‌داند، ۲۴۰ نفر از دانش آموزان دختر و پسر دوره راهنمایی مورد نظر سنجی قرار گرفتند که از این تعداد ۷۱ درصد ورزش را به عنوان فعالیت اوقات فراغت بر سایر امور ترجیح دادند. ۴۰ درصد با بازی در کوچه و خیابان، ۳۱ درصد از نمونه دختران با وجود درک ارزش جایگاه ورزش اوقات فراغت بدون دسترسی به مکان ورزشی اوقات فراغت را سپری می‌کنند.

توجه به کمیت برای افزایش کیفیت، عدم پاسخگویی فضاهای ورزشی در اغلب مدارس و عدم همراهی اغلب مدیران مدارس با ورزش نیز ذکر شده است. طبق آمار ۱۳۶۴، حدود یک میلیون نفر از دانش آموزان در کانون‌ها ورزش عضویت داشته‌اند که از این تعداد ۵ درصد از پسران و ۶ درصد از دختران در کانون‌های آموزش و پرورش به ورزش پرداخته‌اند. توزیع عادلانه امکانات ورزشی سازمان تربیت بدنی نیز توان اجرایی برنامه‌های اوقات فراغت دانش آموزان را بالا می‌برد. طبق نتایج این تحقیق فقط ۷/۵٪ از پسران و ۶/۵٪ از دختران در سالن‌های تربیت بدنی به ورزش پرداخته‌اند و این یک حقیقت تلخ است (مصطفی‌عسگریان - ۱۳۷۳)

دربارخی همایش‌های مربوط به جوان و ورزش اوقات فراغت مسائلی چون اهمیت ورزش در اوقات فراغت، ورزش و تأثیر آن بر جوان، آسیب شناسی جوانی و ورزش، تأثیر ورزش بر کاهش بزهکاری، اعتیاد، جرم و ایجاد تعادل در هنگام بلوغ جنسی لزوم برنامه ریزی ورزشی در اوقات فراغت، ویژگی‌های جامعه جدید و اهمیت پرداختن به ورزش، فقر حرکتی و ورزشی در جامعه، افراط در ورزش و فعالیت‌های ورزشی و بروز هیجان شدید، ورزش و ایجاد تنوع و تفریح برای رفع خستگی

روانی و ذهنی مورد بحث قرار گرفت که بیانگر اهمیت فوق العاده ورزش در برنامه ریزی‌های اوقات فراغت نسل جوان و کارکردهای سودمند و موثر آن در جامعه می‌باشد. اما اما این تلاش‌های ارزشمند برای تبیین و جهت‌گیری اصولی فراغت ورزشی نسل جوان تداوم نیافت. در صورتی که حتی ارتقاء ورزش قهرمانی و تقویت تیم‌های ملی نیز به طور طبیعی در فرایند توجه کافی به نسل جوان و اوقات فراغت ورزشی آنان و تلاش برای توسعه زیرساخت‌های ورزش کشور در جامعه امکان‌پذیر خواهد شد.

* منشور تربیتی نسل جوان

در منشور تربیتی نسل جوان (۱۳۷۴) اصول ۹۲ تا ۹۸ مربوط به عرصه ورزش و تربیت بدنی می‌باشد که به همراه اهداف تفضیلی و خط‌مشی‌های اجرایی آن در نظام مقدس جمهوری اسلامی ایران قید شده است این اصول عبارت‌اند از

اصل ۹۲- سلامت جسم و نشاط روح

جدیت در تأمین سلامت جسم و نشاط روح و حفظ شادابی و طراوت جوانی و تجدید قوای جسمانی و ابتهاج روحانی در تداوم زندگی و استمرار سازندگی

اصل ۹۳- هدفداری ورزش

تنظیم برنامه‌های ورزشی به مثابه وسیله‌ای برای سرگرمی‌های سالم و نظاط آور و پرهیز از هدف ساختن ورزش در زندگی

اصل ۹۴- فتوت و جوانمردی

تقویت روحیه جوانمردی و فتوت، شهامت و شجاعت و پرورش حس حق‌طلبی و ستم‌ستیزی در گسترش ورزش‌های سنتی سازگار با فرهنگ ملی و باورهای مذهبی

اصل ۹۵- دفاع شخصی و آیین رزمی

افزایش مقاوت جسمی و روحی در برابر شرایط سخت زندگی و آسیب‌های اجتماعی و تلاش در جهت آموزش ورزش‌های رزمی و دفاعی

اصل ۹۶- وفاق و سازگاری

تقویت روحیه سازگاری و همکاری جمعی در ورزش‌های تیمی و گروهی و عادت نمودن به اشتراک مساعی و وفاق اجتماعی و پرهیز از هر گونه تکروی و خودمحوری در شوون زندگی

اصل ۹۷- ورزش همگانی

توجه به ورزش همگانی برای حفظ نشاط و تندرستی و تحقق رشادت و دوستی و دستیابی به اهداف عالی تربیت بدنی

اصل ۹۸- افتخار آفرینی

حفظ و صیانت اعتبار ملی در مجامع جهانی و مسابقات بین المللی و تلاش در کسب امتیاز و احراز مقام قهرمانی به مثابه وسیله ای برای تبلیغ ارزش‌های الهی و انسانی برای تحقق اصول این منشور و ثمرات آن در زندگی و اوقات فراغت در سالهای گذشته برنامه‌های مورد نظر در کانون خانواده، مدارس و دانشگاه‌ها، محله زندگی، کانون‌های فرهنگی، هنری، مساجد و کانون‌های مذهبی، محیط‌های شغلی و اداری، نهادهای مردمی، صدا و سیما و مطبوعات و نشریات و در مجموع ۲۱۶ برنامه تنظیم و منتشر شده است که کلیه سازمان‌ها و مراکز فرهنگی، تربیتی و ورزشی می‌توانند از این برنامه‌ها در راستای پر کردن اوقات فراغت ورزشی نسل جوان و نوجوان در سراسر کشور استفاده نمایند.

گزارش‌های تحقیق عملکرد فراغتی دستگاه‌های اجرایی در سالهای گذشته بیانگر مشارکت تقریباً ۵/۵ میلیون نفر از ۳۷ میلیون نوجوان و جوان ۱۲ تا ۲۸ سال دختر و پسر بوده است. ۸۵ دستگاه اجرایی در بیش از ۴۲۴ شهرستان و بخش‌های تابعه بیش از ۱۷۴۸۳ فعالیت اوقات فراغت را اجرا نمودند که از این میزان ۱۸۳۵ فعالیت تخصصی، ۲۴۷۳ فعالیت تبلیغ دینی، ۲۳۱۸ فعالیت فرهنگی و ادبی، ۴۵۶۱ فعالیت هنری، ۱۰۸ فعالیت عمرانی، ۳۹۴ فعالیت عام المنفعه، ۲۲۷۴ فعالیت اردویی تفریحی، و بیش از ۳۵۲۰ فعالیت ورزشی در رشته‌های مختلف بوده است.

بی شک افزایش تعداد افراد شرکت کننده، هماهنگی برنامه‌ها و سازمان‌ها، افزایش کیفیت برنامه‌ها، تداوم صحیح فعالیت‌های فراغتی در ایام غیر تابستانی و ارتباط برنامه‌های تابستان گذشته به تابستان آینده، تحقق اهداف و اصول منشور تربیتی نسل جوان و برنامه‌های تجربه زندگی در اوقات فراغت، توجه به جنبه‌های مثبت و تقویت آن در مقابل جنبه‌های آسیبی ارتباط و همفکری با خانواده و مدرسه و خود نوجوانان و جوانان در برنامه ریزی‌های فراغتی، تهیه بودجه امکانات و تسهیلات لازم و توزیع عادلانه آن در بین اقشار مختلف بویژه طبقات پایین و شهرهای کوچک، تبلیغ و تشویق سازمان‌ها و افراد برای روی آوردن به فراغت فعال در مقابل فراغت منفعل و انتقال نتایج مطالعات و آموزش‌های لازم علمی و فکری برای مربیان و متولیان ودست اندرکاران امر خطیر فراغت و ورزش در جامعه و نظارت و ارزیابی کیفی و محتوای برنامه‌ها و حاصل تلاش سازمان‌ها در بین نسل جوان و نوجوان و مسائلی از قبیل باید مورد مطالعه و توجه جدی قرار گیرد (آقاپور ۱۳۷۸)

در کشور ما به طور عمده سه نگرش در رابطه با ورزش وجود دارد.

الف- ورزش برای منافع: این نگرش سایه سنگین خود را بر پیکره ورزش مسلط نموده و در حال گسترش می‌باشد و در بین بخش بزرگی از دست اندرکاران ورزشی در تمامی سطوح، رفتار مبتنی

برمنافع و مزایای مادی، هدف اصلی بوده و ورزش وسیله ای برای رسیدن به این اهداف شخصی و از بین بردن اصالت‌های ورزشی کشور می‌باشد.

ب- ورزش برای ورزش: این نوع نگرش در بین توده‌های ورزشکار و تماشاگران جوان و نوجوان ورزشی توسط رسانه‌های جمعی دامن زده می‌شود و با توجه به تسلط نگرش انحرافی اول در پیکره ورزشی و عدم تلاش صادقانه آن برای راهبری اصولی و سازنده ورزشی، پوچی و بی‌هدفی و صرفاً انجام حرکات بدنی و مهارتی و یا تماشا و لذت بردن از بازی‌ها و مسابقات پرهیجان ورزشی رواج می‌یابد. دخالت دستهای سوء سیاسی و تجاری با همکاری نگرش اول در این زمینه کاملاً تعیین کننده است.

ج- ورزش برای تحقق اهداف و مبانی ارزشی: که عبارتست از سلامتی، دوستی، شادابی و فراگیری در زندگی در میدان ورزش و در نهایت پرورش انسان شایسته و جامعه تندرست و بروزهمبستگی و تعالی اخلاقی ورزشکاران و تماشاگران ورزشی و تبادل فرهنگی در راستای پیشرفت اقتصادی و اجتماعی نگرش اول و دوم، دستاورد مدرنیته و مدل غربی ورزش ولی نگرش سوم یعنی آمیختگی ورزش و ورزش، در تاریخ و فرهنگ و تمدن درخشان و غنی اسلامی- ایرانی به وفور یافت می‌شود و قابل تحقق است (آقاپور ۱۳۶۶ و ۱۳۸۶)

* نتیجه گیری و پیشنهادها

ورزش و تربیت بدنی، براساس مطالعات مختلف جامعه شناختی، بخش عمده ای از گذران اوقات فراغت مردم بویژه جوانان و نوجوانان را در غالب کشورها به خود اختصاص می‌دهد و موضوعی مشترک بین جامعه شناسی ورزش و اوقات فراغت محسوب می‌شود.

فراغت باید با رفع خستگی ناشی از کار، تفریح و سرگرمی و آموزش و رشد شخصیت همراه بوده و افراد پس از انجام تکالیف روزانه خود به طور آزادانه و با میل شخصی بدان پردازند.

در جامعه ما منشور تربیتی نسل جوان مشتمل بر ۱۴ عرصه در حیات جوانان از جمله ورزش با اهداف و خط مشی تفضیلی تدوین شده است با این وجود گزارش عملکردها حاکی از نارسائی‌های عمده در ابعاد کمی و کیفی پر کردن اوقات فراغت جوانان و نوجوانان به چشم می‌خورد.

ورزش یک شاخص عمده روزگار ماست و در بین برنامه‌های فراغتی مردم بویژه جوانان با توجه به جاذبه‌های خود از اهمیت بیشتری برخوردار است. انبوه ورزشکاران و خیل عظیم تماشاگران در دنیای فراغتی و ورزشی امروز که در فرایند پیوندتجارت و رسانه‌ها با ورزش حاصل شده است. جامعه شناسان و برنامه ریزان اجتماعی را با فرایندی خاص قرن حاضر مواجه ساخته است. فرایند ورزشی همانند فراغت به دو جنبه فعال (ورزش کردن) و جنبه منفعل و (تماشای ورزش) طبقه بندی می‌شود

ورزش و تربیت بدنی دارای کارکردهای جسمی، عاطفی، اجتماعی و فرهنگی و اقتصادی بوده و با خصوصیات و علائق جوانان و نوجوانان تناسب نزدیکی دارد. لذا در برنامه‌های فراغتی بسیار مهم است. اما علیرغم تأیید این مسئله در مطالعات مختلف، آمارهای موجود حاکی از کمبود شدید ظرفیت‌های ورزشی برای پر کردن اوقات فراغت سودمند و سازنده جوانان و نوجوانان در کشورها بویژه در ایران می‌باشد.

در واقع امروز را باید عصر تماشای ورزش نام نهاد. فاصله زیاد وقایع مختلف ورزشی در مقایسه با وقایع سیاسی، علمی و حتی هنری و اقبال انبوه تماشاگران برای کسب خبر و دیدن آن‌ها اعجاب انگیز است و پاتولوژی جدیدی را مطرح می‌کند.

فراکنی و این همانی یا تخلیه قوای پرخاشگری و احساس تعلق در کنار کسب هویت و تأثیرپذیری از تیم‌ها و قهرمانان و از علل روانشناختی و خصوصیات جامعه فراغتی و صنعتی از علل جامعه شناختی رویکرد هیجانی جدید یعنی تماشاگری ورزش توسط مردم خصوصاً جوانان و نوجوانان می‌باشد.

در جامعه ما سه نگرش عمده در رابطه با پدیده ورزش وجود دارد که عبارت‌اند از:

الف- ورزش برای کسب منافع و موقعیت و شهرت و تسلط در سطوح بالا

ب- ورزش برای ورزش در بین قشرهای مختلف اجتماعی با تسلط بر نگرش اول آن

ج- ورزش برای اهداف و مبانی حقیقی فردی و اجتماعی آن

رویکرد سوم در واقع در پی تعالی انسان‌ها و توسعه اجتماعی و اقتصادی و فرهنگی است و در بین اندیشمندان و دوستداران حقیقی ورزش وجود دارد. ولی در جامعه این نگرش به صورت شعارهایی بدون اقدامات عملی و برنامه ریزی برای تحقق آن می‌باشد.

*چه باید کرد؟

۱- مطالعات و پژوهش‌های نظری و میدانی از جنبه‌های جامعه شناختی و روانشناختی اوقات فراغت، ورزش و تماشاگری ورزش از جنبه‌های مختلف کارکردهای سودمند یا آسیبی انجام گرفته و مورد استفاده برنامه ریزان و متولیان امر قرار گیرد.

۲- در برنامه ریزی اوقات فراغت جوانان و نوجوانان توجه بر جنبه‌های کمی و بویژه کیفی برای هدایت صحیح فراغت‌ها و تحت پوشش قرار دادن همه افراد ضروری است. در این رابطه توجه به ارتقای ظرفیت‌های خانواده، آموزش و پرورش و حمایت سازمان‌های متعدد دولتی از آن‌ها بسیار مهم است.

- ۳- پدیده ورزش و مبانی ارزشی آن در یک جریان سالم و سازنده باید توسط متولیان ورزش و رسانه‌های گروهی با همکاری دانشمندان و محققین برای مردم بویژه جوانان و نوجوان به گونه مستمر بیان شود تا به صورت یک فرهنگ ورزشی پایدار ارتقا یابد.
- ۴- نگرش ورزش برای سلامتی و دوستی و شادی و همبستگی ملی و تبادل فرهنگی مورد تبلیغ و تشویق قرار گرفته و با شعارهایی پر محتوا، سیاست‌ها و برنامه‌های عملی برای تحقق آن در متن و پیکره برنامه‌ها و مجامع ورزشی جریان یابد
- ۵- تماشاگری ورزش یک فرصت مغتنم و استثنایی برای انتقال آموزش‌ها و آگاهی‌ها و فرهنگ سالم ورزشی و روحیه ورزشکاری تلقی شود و باید برنامه ریزی‌های لازم و غیر محسوس برای ارائه آن از طریق پرورش الگوهای قهرمانی با روحیات جوانمردی و ورزشکاری صورت پذیرد.
- ۶- رسانه‌های جمعی به نقش و وظایف خطیر خود اعم از خبری، تفسیری آموزشی و ایجاد فضا و فرهنگ سالم ورزشی کاملاً توجه نمایند و از افراط و تفریط در خصوص ورزش و تیم‌های ورزشی و ورزشکاران بپرهیزند
- ۷- با توجه به جایگاه ورزش در گذران اوقات فراغت مردم بویژه نسل جوان و نوجوان این موضوع به عنوان یکی از مباحث درسی در دوره کارشناسی تحت عنوان جامعه شناسی ورزش و اوقات فراغت تدریس گردد.
- ۸- برنامه‌های فراغتی طوری تنظیم گردد که جنبه‌های فعال یعنی ورزش کردن در مقابل جنبه‌های منفعل فراغتی یعنی تماشاگری ورزش تقویت گردد و تماشا وسیله ای برای جذب افراد به فعالیت و حرکت بدنی و ورزشی تلقی شود.
- ۹- به امر تربیت بدنی و ورزش در آموزش و پرورش در سراسر کشور و معلمین ورزش اهتمام جدی شود و از این طریق آگاهی‌ها و آموزش‌های لازم برای پرورش نسل سالم و ورزشکار، تماشاگران با فرهنگ ورزشی و داشتن قهرمانان و ملی پوشانی صاحب نام و جهانی با خصائل ورزشی صورت پذیرد.

منابع و مأخذ:

- ۱- آرمایز- کارلتن، تربیت بدنی از نقطه نظر تاسیسات عالی، ترجمه ایوب گیرانیان، ۱۳۴۲
- ۲- آقاپور- سید مهدی، جامعه شناسی ورزش، دفتر تحقیقات سازمان تربیت بدنی، ۱۳۶۸
- ۳- آقاپور - سید مهدی، ورزش و آسیب شناسی جوانی، روزنامه ایران، سال اول شماره ۲۷۰،

۱۳۷۴/۱۰/۱۱

- ۴- آقاپور - سید مهدی، ورزش و رسانه‌های ورزشی، روزنامه ایران- سال اول شماره ۲۲۴،
۱۳۷۴/۷/۱۵
- ۵- آقاپور- سید مهدی، نقش رسانه‌های جمعی در ورزش، روزنامه ایران، سال اول، شماره ۲۱۸،
۱۳۷۴/۷/۸
- ۶- اسوآهولا و برادهتفیلد، روانشناسی ورزش با رویکرد روانی، اجتماعی، ترجمه رضا فلاحی - محسن
حاجیلو، سازمان تربیت بدنی، ۱۳۷۲
- ۷- بهنام- جمشید و راسخ - شاپور، مقدمه بر جامعه شناسی ایران- انتشارات علمی \ ۱۳۴۸
- ۸- بیرو- آلن، فرهنگ علوم اجتماعی، ترجمه باقر ساروخانی، انتشارات کیهان، تهران، ۱۳۷۰
- ۹- تحقیقی در باب سیگار، انتشارات مدرسه، سازمان پژوهش و برنامه ریزی آموزشی، ۱۳۶۴
- ۱۰- تندنویس- فریدون- نحوه گذران اوقات فراغت دانشجویان دانشگاه‌های کشور با تاکید بر
فعالیت‌های ورزشی، ۱۳۷۵
- ۱۱- توماس- ریمون، جامعه شناسی ورزشی، جمشید هومن، فصلنامه ورزش شماره ۲۴ و ۲۵
- ۱۲- جاوید- سیروس، زمینه ورزش شناسی، چاپخانه پیروز، ۱۳۵۰
- ۱۳- دارابی- حجت آ...، مطالعه و بررسی برخی عوامل مؤثر بر ارتقاء کمی و کیفی فوق برنامه
ورزشی در دانشگاه‌های دولتی مستقر در تهران ۱۳۷۶
- ۱۴- روشه، گی، سازمان اجتماعی (مقدمه ای بر جامعه شناسی عمومی)، سمت، تهران، ۱۳۷۵
- ۱۵- ساروخانی- باقر، دائره المعارف علوم اجتماعی، انتشارات کیهان، تهران، ۱۳۷۰
- ۱۶- شعاری نژاد- علی اکبر، نقش فعالیت‌های فوق برنامه در تربیت کودکان، اطلاعات، ۱۳۶۶
- ۱۷- عسگریان - مصطفی، جایگاه تربیت بدنی در اوقات فراغت دانش آموزان، مجموعه مقالات
اولین کنگره علمی ورزش مدارس سراسر کشور، ۱۳۷۳
- ۱۸- فرج الهی - نصرت آ...، بررسی جایگاه تربیت بدنی و ورزش در گذران اوقات فراغت
دانشجویان دختر دانشگاه تهران، ۱۳۷۳
- ۱۹- فصلنامه تعلیم و تربیت، نشریه سازمان پژوهش و برنامه ریزی آموزش وزارت آموزش و
پرورش، سال سوم، شماره ۲، ۱۳۶۶
- ۲۰- فصلنامه فرهنگ عمومی- وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، شماره ۱۰ و ۱۱، ۱۳۷۶
- ۲۱- قراخانلو- رضا، خلاصه ای از یک تحقیق (بررسی نحوه گذران اوقات فراغت دانش آموزان پسر
دوره متوسطه تهران)، فصلنامه ورزش، شماره هشتم

- ۲۲- کازنو- ژان، جامعه شناسی وسایل ارتباط جمعی، ترجمه باقر ساروخانی و منوچهر محسنی، انتشارات اطلاعات، ۱۳۷۳
- ۲۳- کایات میشل، جوانمردی و رقابت‌های ورزشی، پیام یونسکو، شماره ۲۷۱، ۱۳۷۲
- ۲۴- مجله ورزش و ارزش، نشریه ماهانه اداره کل تربیت بدنی وزارت آموزش و پرورش، شماره ۱۰۰، سال ۱۳۷۲
- ۲۵- مجموعه سخنرانی‌های سمینار جوان و ورزش و فراغت، سازمان تربیت بدنی، ۱۳۷۱
- ۲۶- میگل اسکوبار، دوپینگ سایه ای شوم بر ورزش، پیام یونسکو، شماره ۲۷۱، ۱۳۷۲
- ۲۷- Coakley Jay.J, sport in society, ۱۹۷۶
- ۲۸- Edwards harry, sociology of sport, ۱۹۷۶
- ۲۹- Greendrofer susan, sport sociology. ۱۹۹۲
- ۳۰- Hills peter and argyle Michael, positive moods derived from leisure and relation ship to happiness and personality. ۱۹۹۷
- ۳۱- Marie hart, sport in socio-cultural process, ۱۹۸۶
- ۳۲- Snyder E. Eldon and Speritzer A. Elmera, social Aspect of sport, ۱۹۸۹

